

УДК 330: 334.7

К.М. Воронич

**СОЦІАЛЬНИЙ ВЕКТОР ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
МАЛИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ В ЕКСПЕРТНІЙ ОЦІНЦІ
СІЛЬСЬКИХ ПІДПРИЄМЦІВ**

У статті, на основі результатів соціологічного моніторингу підприємств Закарпатської області, проведено аналіз діяльності малих суб'єктів господарювання на селі. Визначено основні фактори, що впливають на ведення бізнесу сільських підприємств та визначають перспективи їх розвитку.

Ключові слова: підприємництво, малі форми господарювання, господарства населення, соціологічний моніторинг сільських підприємств.

В статье, на основе результатов социологического мониторинга предпринимателей Закарпатской области, проведен анализ деятельности малых субъектов хозяйствования на селе. Определены основные факторы, влияющие на ведение бизнеса сельских предпринимателей и определяют перспективы их развития.

Ключевые слова: предпринимательство, малые формы хозяйствования, хозяйства населения, социологический мониторинг сельских предпринимателей.

As a result of deep institutional reforms in Ukraine, in the 90 years of the twentieth century in the village a fundamentally new socio-economic structure of production was formed, which is characterized by a dominant collective and individual organizational and legal forms of market type, operating on the basis of private and collective ownership. Now the main organizational form of the economic potential of the business economy of the region and its

© Воронич К.М., 2013

villages are the households as the most flexible and sufficiently stable form of management. Due to this fact, as well as common scientific hypothesis that in the long run small type of business for a long time remain an important position in the development of regional economy, they selected as the object of study.

Speciality of small forms of management as social and economic phenomenon that are mainly represented by households is the integration of social, industrial and economic components, which provides a harmonious blend of stability and competitiveness, adaptability to a changing market environment.

The economic essence of small forms of management is evident in their focus on the production of the final product, much of which is consumed directly in the region, the possibility of their own ability, without intermediaries enter the market, the ability to respond flexibly to the variability of demand for food. However, despite the important role of small forms of regional economic development, there is no objective information about the effective use of their potential. According to these states, the main factors that negatively impact to the development of entrepreneurial initiatives in rural areas and identify priority areas of small forms of management in the priority sectors of the economy of the region are determined in the article.

The results of monitoring of rural entrepreneurs have shown that despite of the primary role of small forms of management in the development of priority sectors of the economy in Zaccarpattya region, today there are many barriers and destructive factors that hinder their performance. In particular, the main negative factors that hinder the development of entrepreneurial initiatives are: the lack of clearly articulated through the acts of public policy in support of small business , significant administrative barriers (registration, licensing, certification, control and permitting practices, regulation of rental relations, etc.), the lack of real and effective mechanisms of financial support , tax pressure and burdensome reporting system that requires a comprehensive approach to solving the problems on

the support and development of small forms of economic activity in the region.

Keywords: *entrepreneurship, small forms of management, sociological monitoring of rural entrepreneurs.*

Постановка проблеми. Специфіка малих форм господарювання, що в основному представлені господарствами населення, як соціально-економічного феномену полягає в інтеграції соціальної і виробничо-господарської складової, гармонічне поєднання яких забезпечує стабільність та конкурентоздатність, адаптивність в мінливому ринковому середовищі. Економічна сутність малих форм господарювання проявляється в їх орієнтації на виробництво кінцевої продукції, значна частина якої споживається безпосередньо в регіоні, у можливості самостійно, без посередників, виходити на ринок, здатності гнучко реагувати на мінливість попиту населення на продукти харчування. Однак, не зважаючи на важливу роль малих форм у розвитку регіональної економіки, на сьогоднішній день відсутня об'єктивна інформація з приводу ефективного використання їх потенціалу, що зумовило проведено соціологічний моніторинг діяльності сільських підприємств [1].

Огляд останніх досліджень і публікацій. Питаннями пошуку ефективних форм господарювання у аграрному секторі економіки України присвячена значна кількість наукових праць економістів П. Саблука [2], П. Гайдуцького [3], І. Лукінова [4], В. Юрчишина [5], М. Маліка [6] та інших науковців, проте, як зазначає О.В. Донець «до цього часу не існує єдиної думки щодо однозначної переваги будь-якої з форм господарювання, й констатація не звільняє нас від необхідності відповіді на запитання: які форми господарювання в аграрному секторі економіки України сьогодні мають об'єктивну економічну, організаційну та технологічну основу?...Як показує сучасна аграрна практика, в більшості країн світу найпоширенішою формою господарювання в аграрному секторі зберігаються сімейні форми господарства. Відроджуються вони й в

Україні, й у інших країнах СНД» [7]. Тому, не випадково особлива увага щодо питання формування та розвитку підприємницького потенціалу малих форм господарювання в аграрному секторі економіки України сьогодні відводиться саме їх діяльності.

Завдання дослідження полягає в з'ясування основних факторів, що здійснюють негативний вплив на розвиток підприємницької ініціативи на селі та виявлення пріоритетних напрямів розвитку малих форм господарювання у пріоритетних сферах економіки регіону.

Основний матеріал дослідження. В результаті глибоких інституційних перетворень в економіці України, в 90-х роках ХХ століття на селі сформувалася принципово нова соціально-економічна структура виробництва, яка характеризується домінантою колективних та індивідуальних організаційно-правових форм господарювання ринкового типу, що функціонують на засадах приватно-колективної форми власності. На сьогоднішній час головною організаційно-господарською формою реалізації підприємницького потенціалу економіки регіону та її сільських поселень виступають господарства населення, як найбільш гнучка і достатньо стійка форма господарювання. Враховуючи цю обставину, а також поширену гіпотезу науковців про те, що у віддаленій перспективі малі форми господарювання ще тривалий час зберігатимуть важливі позиції в розвитку регіональної економіки, саме вони вибрані в якості об'єкту вивчення.

За результатами соціологічного моніторингу сільських підприємств Закарпатської області було виявлено, що сьогодні основною сферою підприємницької діяльності на селі є торгівля та посередницька діяльність, на що відповіло 67 % опитаних підприємств. Друге місце за підприємницькою привабливістю займає сфера послуг, де функціонує 12 % підприємств. На третьому місці за рейтингом підприємницької привабливості знаходиться сільське господарство та переробка сільськогосподарської продукції – 21 % опитаних підприємств. Як зазначає

В.П. Мікловда «така ситуація свідчить про структурну перебудову сільської економіки та наближення її до економічної системи ринкового типу...Вчений зазначає, що «за останній період часу чітко простежується тенденція до звуження сфери докладання праці на селі, що пов'язано зі згортанням промислового виробництва внаслідок відсутності економічного середовища для розвитку сільського промислового бізнесу, а також із звуженням сфери інтелектуальної праці на селі» [9].

Враховуючи те, що земля є основним фактором виробництва в сільському господарстві, а також те, що наслідки виробництва у великій мірі визначаються якістю земельних ділянок, їх родючістю, місцем розташування до ринків збуту продукції, баз постачання техніки, в процесі моніторингу населення сільських поселень ставилося завдання – вивчити думку респондентів щодо введення ринку землі. На питання «Як Ви ставитесь до передачі у приватну власність землі?» негативно відповіли 49 %, позитивно 42,3 %. Значно зменшилася частка осіб, які вказали на те, що їм важко відповісти на це питання. Всього – 8,7 %. Таким чином, як зазначає В. Мікловда та М. Пітюлич «відродження інституту приватної власності на землю розкололо сільський соціум по суті на дві діаметрально протилежні групи. Така ситуація пояснюється складністю і неоднозначністю економічних реформ, що реалізуються в аграрній сфері. З одного боку, розв'язання проблеми приватизації землі в агропромисловому виробництві створило умови для появи тут суб'єктів підприємництва, які самостійно можуть здійснювати господарську діяльність у тих чи інших формах, на власний розсуд вибирати напрямки спеціалізації, визначати перспективу і структуру виробництва, партнерів по бізнесу тощо. А з другого, хоч селяни і стали власниками земельних паїв, однак отримані ними сертифікати не забезпечують в повній мірі реалізацію права володіння, користування та розпорядження приватною власністю на землю в повному обсязі. Звідси гостра необхідність формування ефективного мотиваційного механізму докорінної перебудови сіль-

ського господарського виробництва, підвищення його якісних характеристик, які сьогодні є нереалізованими» [1].

Важливим показником добробуту населення являється рівень їх доходів, що визначає можливості матеріального і духовного життя індивідууму. Ринкові відносини суттєво розширюють джерела доходів - заробітна плата, прибуток від ведення підприємницької діяльності, рента, відсоток за позичений капітал, до того ж, різноманітність форм доходів сприяє посиленню мотивів економічної діяльності. Саме тому в процесі моніторингу ставилось за мету дослідити структуру джерел доходів мешканців сільських поселень та визначити в ній частку доходів населення від ведення підприємницької діяльності (рисунок 1).

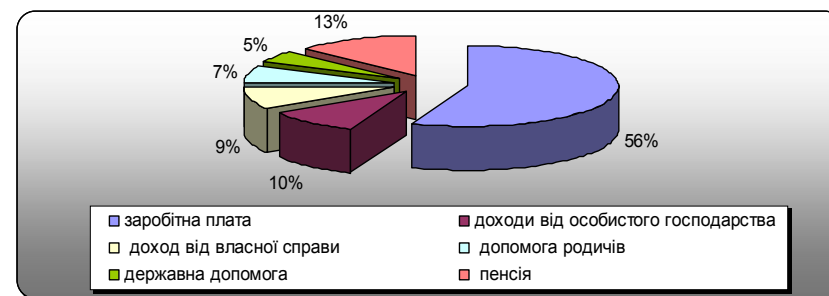

Рис. 1. Структура джерел доходів мешканців сільських населених пунктів

*розроблено автором за результатами проведеного соціологічного моніторингу

Результати дослідження показали, що дохід від власної справи отримує 19 % опитаних, з них 10 % респондентів джерелом доходів назвали доходи від особистого господарства, в той час як для 56 % опитаних таким джерелом є заробітна плата. Така ситуація свідчить, що не зважаючи на наявність позитивних тенденцій у своєму розвитку, підприємництво поки що не відіграє важливої ролі у формуванні доходів населення та забезпе-

ченні їх добробуту і виступає для більшості мешканців як джерело додаткового заробітку.

В ході проведення соціологічного моніторингу ставилося за мету вивчити думку мешканців сільських поселень стосовно наявності в них потенціалу щодо ведення власного бізнесу. На запитання «Чи відчуваєте себе спроможним займатися підприємницької діяльністю» відповідь «так» дали 60 % респондентів, в той час як 40% на дане запитання дали негативну відповідь (рисунок 2).

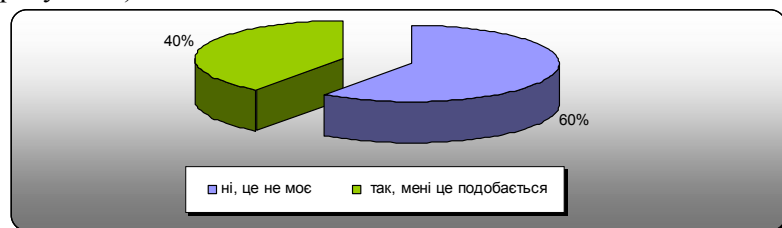

Рис. 2. Результати опитування на тему
«Чи Ви відчуваєте себе спроможним займатися
підприємницькою діяльністю»
*розроблено автором за результатами проведеного
соціологічного моніторингу

Розподіл відповідей на дане запитання у розрізі районів засвідчив, що найвищий рівень підприємницького потенціалу зареєстрований у Рахівському районі (51 %), Іршавському (47 %) та Воловецькому (45 %) районах, в той час як у Великоберезнянському це число становить 27 %. Результати моніторингу виявили, що така ситуація пояснюється насамперед відсутністю в населення необхідних коштів для відкриття власної справи, а також низькою здатністю домогосподарств до швидкого накопичення капіталу і складність доступу до кредитних ресурсів, що значно гальмує розвиток підприємництва в регіоні. Як зазначають англійські економісти, однією із центральних проблем, пов'язаних із зміною числа підприємств малого бізнесу є те, що

практично в перші роки свого існування вони самоліквідуються або ж припиняють активну діяльність. Основна характерна риса підприємств малого бізнесу – це висока імовірність банкрутства. Причиною досить високого відсотка банкрутства являється брак капіталу при організації бізнесу та небажання або ж побоювання пошуку фінансування ззовні фірми, оскільки широко розповсюджено погляди, що зовнішнє фінансування підриває або послаблює контроль над фірмою її власників. Дана ситуація підтверджується відповідями респондентів на запитання «Що утримує Вас від започаткування власної справи?» (рисунок 3).

З рисунку 3 видно, що основними причинами, що утримують населення гірських сіл від відкриття власної справи є відсутність стартового капіталу, на що вказали 40 % респондентів, страх ризикувати – 27 %, несприятливе законодавство та корупція органів влади – 11 %. На відсутність ідей, знань та інформації загалом вказали 9 % опитаних.

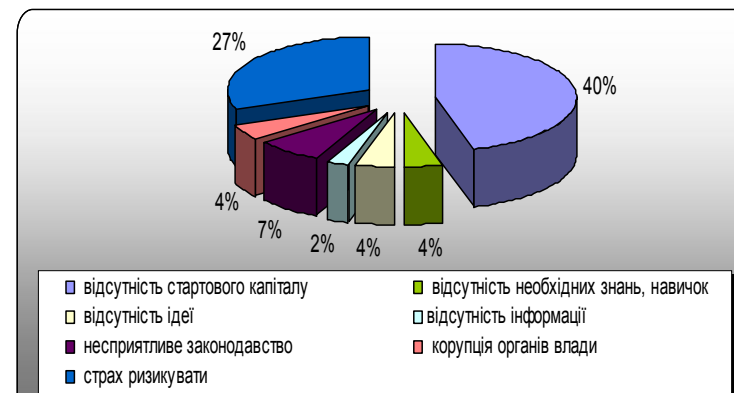

Рис. 3. Результати опитування на тему
«Що утримує Вас від започаткування власної справи?»
*розроблено автором за результатами проведеного
соціологічного моніторингу

В ході проведення соціологічного моніторингу ставилося за мету виявити джерела стартового капіталу сільських підприємців для ведення власної справи. Дослідження показало, що основним джерелом стартового капіталу для діючих підприємств виступили власні збереження населення, на що вказало 50 % респондентів. 26 % підприємців у відкриття власної справи вклали кошти, зароблені за кордоном. Тільки 9 % опитаних підприємців для започаткування бізнесу скористалися банківськими кредитами (рисунок 4).

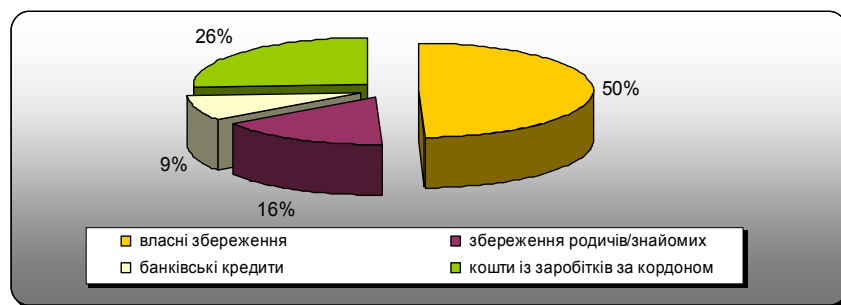

Рис. 4. Результати опитування на тему
«З яких джерел одержали стартовий капітал
для свого бізнесу?»

*розроблено автором за результатами проведеного соціологічного моніторингу

Результати опитувань дали змогу виявити основні бар'єри, з якими зустрічаються місцеві підприємці в ході організації власної справи. Основними перешкодами, з якими зіткнулися підприємці при організації бізнесу, було виявлено високі податкові ставки, недосконалість законодавства та низька платоспроможність населення (рисунок 5).

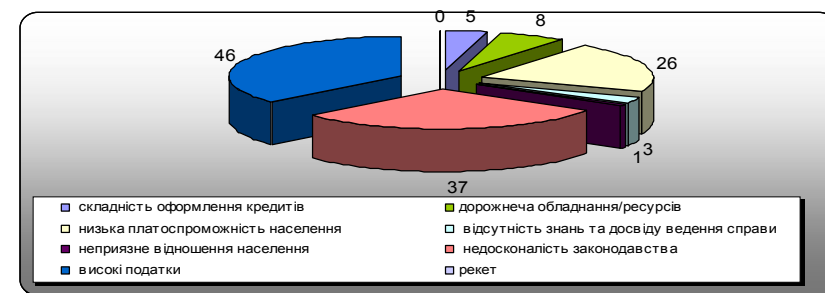

Рис.5. Результати опитування на тему
«З якими проблемами Ви зіткнулися
при організації своєї справи?»

*розроблено автором за результатами проведеного соціологічного моніторингу

З рисунку 5 видно, що на високі податки, як перешкоду при організації власної справи, відповіло 46 % опитаних підприємців, 37 % основною причиною зазначили недосконалість законодавства, тоді як 26 % респондентів вказали на низьку платоспроможність населення.

В ході проведення соціологічного моніторингу ставилося за мету визначити суб'єктивну оцінку сільських підприємців щодо ведення власного бізнесу. На запитання «Як ви оцінюєте успішність вашої справи?» тільки 1 % опитаних підприємців оцінили її як «високу». 67 % дали «середню» оцінку своїй діяльності та 22 % – «низьку». Така ситуація свідчить, що більшість підприємців позитивно оцінює наявну ситуацію стосовно ведення власної справи (рисунок 6).

Аналіз відповідей на запитання «Що плануєте далі робити із власною справою?» також дав змогу дати оцінку щодо подальших прогнозів розвитку підприємництва на селі (рис. 7).

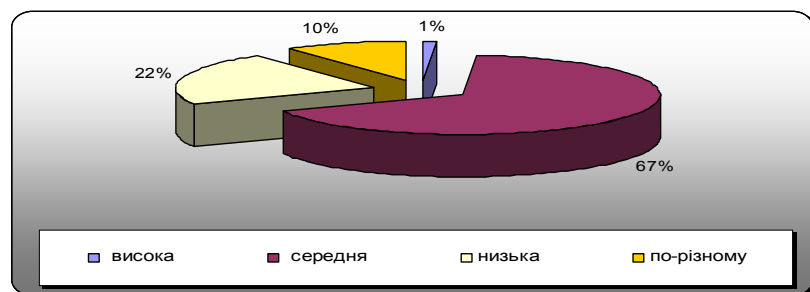

Рис. 6. Результати опитування на тему
«Як ви оцінюєте успішність своєї справи?»
*розроблено автором за результатами проведеного
соціологічного моніторингу

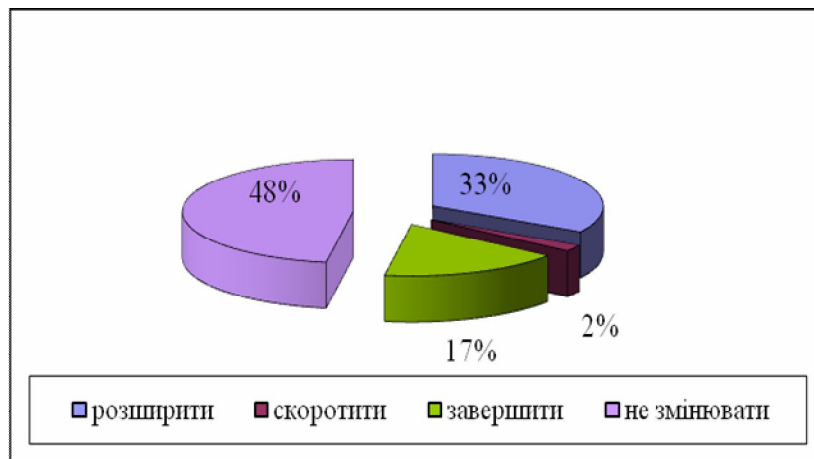

Рис. 7. Результати опитування
на тему «Що плануєте далі із власною справою»
*розроблено автором за результатами проведеного
соціологічного моніторингу

З рисунку 7 видно, що 33 % підприємців в подальшому планують розширити, а 47 % – нічого не змінювати у власному бізнесі. Негативним є той факт, що 2 % діючих суб'єкти господарювання в подальшому планують скоротити власну справу, а 17 % – завершити.

Висновки. Підсумовуючи результати проведеного соціологічного моніторингу можна зробити висновок, що не зважаючи на першочергову роль малих форм господарювання в розвитку пріоритетних сфер економіки Закарпатської області, на сьогоднішній день існує велика кількість бар'єрів та деструктивних факторів, які перешкоджають їх діяльності. Зокрема, основними негативними чинниками, які стоять на заваді розвитку підприємницької ініціативи являються: відсутність чітко сформульованої через систему правових актів державної політики у сфері підтримки малого підприємництва, значні адміністративні бар'єри (реєстрація, ліцензування, сертифікація, системи контролю і дозвільної практики, регулювання орендних відносин тощо), брак реальних та дієвих механізмів фінансово-кредитної підтримки, надмірний податковий тиск і обтяжлива система звітності, що вимагає комплексного підходу для вирішення проблем стосовно підтримки і розвитку малих форм господарювання в регіоні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гірські території: проблеми та перспективи сталого розвитку / В.П. Мікловда, М.І. Пітюлич, С.В. Сембер та ін. // Монографія. – Ужгород: ПП «Бреза», 2011. – 275 с.
2. Саблук П.Т. Соціально-економічна модель постреформованого агропромислового виробництва в Україні // Економіка АПК. – 2000. – № 2. – С. 4-24.

3. Гайдуцький П.І. Про основні засади реформування системи державної підтримки сільського господарства та сільської території [Текст] / П.І. Гайдуцький // Економіка АПК. – 2005. – № 11. – С. 43-48.
4. Лукінов І.І. Ефективне реформування агропромислової сфери / І.І. Лукінов // Економіка АПК. – 1995. – № 4. – С. 6-13.
5. Юрчишин В. Проблеми зміцнення правової бази сільського господарства [Текст] / В.В.Юрчишин // Економіка АПК. – 2000. – № 3. – С. 3-11.
6. Малік М.Й. Кооперація: методологічні й методичні основи [Текст] / М.Й. Малік // Економіка АПК. – 2004. – № 8. – С. 160.
7. Донець О.В. Організаційні форми господарської діяльності у сільському господарстві / О.В. Донець. – Серія «Економіка». – Спецвипуск 33. – Ч 1. – С.97.
8. Мікловда В.П. Регіональна стратегія розвитку підприємництва: Монографія / В.П. Мікловда. – Ужгород: Карпати, 2006. – 216 с.

Стаття надійшла до редакції 03.12.2013

Рецензенти:

доктор економічних наук, професор, завідувач відділу гуманітарного розвитку Карпатського регіону ЗРЦ СЕ і ГД НАН України **М.І. Пітюлич**

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Економічна теорія і кібернетика» Одеського національного морського університету **Г.С. Махуренко**